

Yoksul akrabadan
daha fazlası
mümkün mü?

Yeni bir kalkınma
paradigması
olarak bağışçılar
vakıflarının
ortaya çıkışı

Jenny Hodgson
ve Barry Knight

İçindekiler

Giriş	2
Özet	3
Veri kaynakları	4
Alanın tanımlanması	4
Konum	5
Yeni ve küçük	6
Büyüklik her şey değildir; önemli olan işlevdir	7
Etkin yerel toplumlar inşa etmek	8
Toplumun katılımını sağlamak	9
Bağışçılar vakıfları ve sosyal adalet	10
Bir kalkınma aracı olarak küçük hibeler	12
Fon sağlama ve kaynak geliştirme	12
Sonuçlar	15
Bir sonraki adım	16

Giriş

Bu belgede, Global Fund for Community Foundations (Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu) hibelerine yapılan 50 başvuru üzerinden yürütülen bir mevcut durum analizinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Belgede, hibelerin değerlendirilmesi süreçlerinden edinilen bilgiler, sahadaki mevcut durumdan dersler çıkarmak, bu derslerin çıktılar ve etkiler açısından sunabileceği katkıları saptamak ve bu türden çalışmalarda ilerleme kaydedilmesine yönelik hipotezler çıkarmak amacıyla kullanılmıştır.

Yerel bağışçılığın yeni bir kalkınma paradigması oluşturulmasında önemli bir rol oynayabileceğini ileri süren bu belge, Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu tarafından değerlendirme çalışmalarının bir parçası olarak takip edilecek bir hibe alıcıları örneklem grubuna dayanmaktadır.

Özet

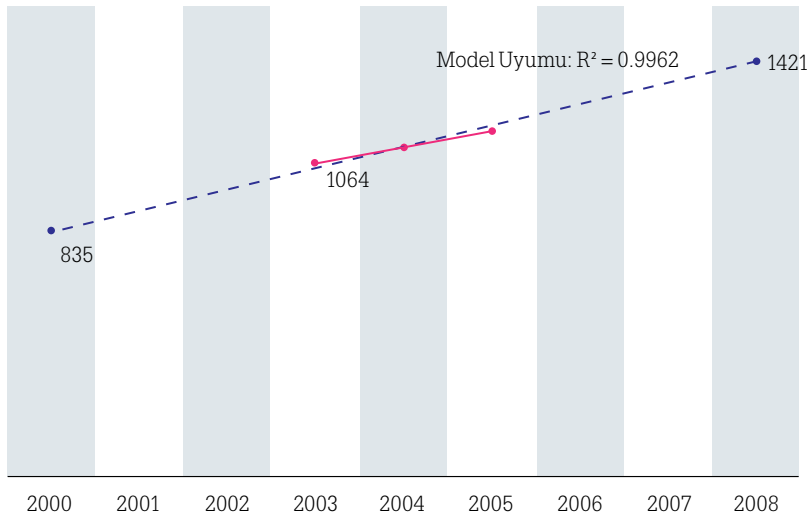
Yerel bağışçılık, bağışçılık dünyasında uzun süredir adeta bir “yoksul akraba” olarak görülmektedir. Ancak artık bu durumun değişmesi gerekmektedir. Raporumuzda, yerel bağışçılık ve bağışçılar vakıflarının, artık marjinal olmaktan uzak olduğu ve uluslararası kalkınma alanında temel birer yapı taşı haline geldiği savunulmaktadır.

Toplumların kendi kalkınmalarında merkezi rol oynamaları gerektiği uzunca süredir öne sürülen bir görüştür. Bu görüş, sömürgeci güçlerin iktidarı yeni kurulan devletlere devretmeyi planlamaya başladığı 1940’lı yıllarda ortaya çıkmış ve tam anlamıyla ifadesini 1960’lı yıllarda Amerika’da, “azami sağlanabilir katılım” ana temasıyla yürütülen “Yoksullukla Mücadele” hareketinde bulmuştur. Bu görüşün temelinde yerel halkın kalkınma programlarına sahip çıkması ve yardım yapan kuruluşlara güven duyması gerektiği, aksi takdirde kalkınmayı “kayıtsız bürokrasilerin” yöneteceği kuramı yatmaktadır.

Ne yazık ki “yerel toplum” fikri, kalkınma uygulamalarında değişen trendlerin etkisi altında kalmış ve hiçbir zaman sağlam bir şekilde kök salamamıştır. Bunun nedenlerinden biri, kullanılan terimlerin yeterince açık olmaması, programları uygulayacak kuvvetli yerel toplum kuruluşları bulmanın zorluğu ve etkilerin nasıl ölçüleceğinin yeterince anlaşılabilmesi nedeniyle uygulanması zor bir fikir olmasıdır. Bu nedenle, bir yandan “yerel toplum” kavramı kimsenin dilinden düşmezken, diğer yandan neredeyse hiç kimse bu kavramı hayata geçirmemiştir. Ancak, yerel toplum katılımı olmadan yukarıdan aşağıya işleyen programların kalıcı sonuçlar yaratmadığı görülmüştür.

Bu rapor önemli bir gelişmeyi, Brezilya’dan Tayland’a, Güney Afrika’dan Azerbaycan’a, Küresel Güney’de çeşitli alt ve orta gelir bağlamlarında son 15 yıllık dönemde kurulan bağışçılar vakıflarının ortaya çıkış sürecini belgelemeyi amaçlamaktadır. Sayıları az olmakla birlikte, bu vakıflardan elde edilen bulgular, yerel ölçekte vücut bulan yerel toplum kalkınma çalışmalarının önem kazandığına işaret etmektedir. Bu durum, birçok devlet ve uluslararası yardım programının, yukarıdan aşağıya stratejilerden “halkın öncülük ettiği kalkınma” stratejilerine doğru yöneldiğine işaret etmektedir.

Bağışçılar Vakıflarının Sayısındaki Artış

Dünya genelinde bağışçılar vakıflarının sayısındaki artış “Bağışçılar Vakıflarının Sayısındaki Artış” grafiğinde gösterilmiştir. Yapılan trend analizi, artışın istikrarlı olduğunu ve her yıl ortalama 70 yeni bağışçılar vakfının kurulduğunu göstermektedir.¹ Toplam sayı on yıl içinde iki kattan daha fazla artış göstermiştir.

Küresel Güney’de ve Doğu Avrupa’nın yeni ekonomilerinde bağışçılar vakıfları alanı, mali açıdan hâlâ görece yeni ve küçük bir alandır. Ancak bu araştırma, bu yeni sektörün yerel toplum içinde güveni artırma, yurttaş katılımını teşvik etme, sosyal adalet sorunlarıyla mücadele etme ve yerel toplum varlıklarının rolünü artırma doğrultusunda güçlü açılımlar sağladığını öne sürmektedir. Bu süreçlerin sistemli bir şekilde uygulanması, uluslararası kalkınma alanında yeni bir paradigmanın ortaya çıkmasına yol açabilir.

Veri kaynakları

Bu rapor üç temel kaynaktan edinilen bulgulara dayanmaktadır:

- 1 Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu’nun, Latin Amerika, Afrika, Ortadoğu, Asya ve Doğu Avrupa’daki 41 ülkede yer alan 121 bağışçılar vakfına, diğer yerel hibe vericilere, bağışçılık destek kuruluşlarına ve derneklerine sunduğu küçük hibelerden (5.000 ila 50.000 USD) elde ettiği dört yıllık deneyim;
- 2 Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu’nun hibeleri üzerine 2006-2008 yılları arasında yapılmış biçimlendirici ve özetleyici değerlendirmelerin sonuçları;
- 3 Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu’nun 2009 yılı hibe turu sırasında pilot uygulamasını yaptığı yeni bir veri toplama stratejisinden edinilen geçici ve ampirik veriler. Temel “demografik” veriler, başvuru yapmaya davet edilen 49 bağışçılar vakfı ve destek kuruluşunun başvuru formlarından toplanmıştır.²² Ayrıca başvurular, Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu tarafından geliştirilen bir dizi göstergelerle önceliklerini derecelendirerek çalışmalarının sonuçlarını değerlendirmeye davet edilmiştir. Bunun ardından 37 kuruluşla (hem hibe başvurusu başarılı olanlar hem de başvurusu reddedilenler) derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yerel bağışçılık alanının geneliyle karşılaştırıldığında, elimizdeki verilerde daha küçük ve güney merkezli kuruluşlara ağırlık verildiğinin farkındayız. Ancak bu rapor, alan hakkında daha sistemli bilgi edinmek amacıyla planlamakta olduğumuz daha kapsamlı bir çalışmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Veriler geçici olmakla birlikte, özellikle Küresel Güney’de bu alanda ortaya çıkan trendlere ışık tutmaktadır.

Alanın tanımlanması

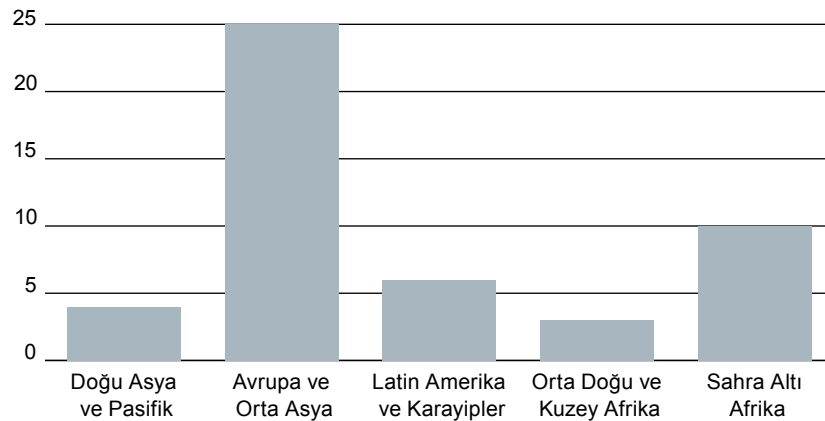
Bu raporda incelenen kuruluşlar genel olarak dört ana gruba ayrılabilir:

- 1 Bağışçılar vakıfları: Bilinçli bir şekilde belirli evrensel bağışçılar vakfı “ilkelerine” uygun şekilde (uluslararası destekle olsun olmasın) kurulmuş ve yerel bağlama uyum sağlamış vakıflar;
- 2 Yerli ve genellikle ulusal hibe verici vakıflar: Büyük ölçüde uluslararası fonlarla kurulmuş ve hem uzun vadeli sürdürülebilirlik, hem de yerel meşruiyeti ve sahiplenmeyi güçlendirme stratejisi olarak yerel bağışçılığı teşvik etmek amacıyla faaliyet gösteren vakıflar;
- 3 Doğaları itibarıyla “bağışçılar vakıflarına benzer” olarak nitelenebilecek girişimler: Bu girişimler, bağışçılar vakıflarına benzer özelliklere ve değerlere sahiptir ve bağışçılar vakfı “merceğinden” bakarak mevcut liderlik ve bağışçılık kültürleri veya mevcut faaliyetlerden yola çıkarlar;
- 4 Belirli bir ülke veya bölgede bağışçılar vakıflarının geliştirilmesi konusunda faaliyet gösteren az sayıdaki (7) bağışçılık destek kuruluşu (genellikle üyelik bazında örgütlenen dernekler).

Örneklem grubu; yaş, büyüklük ve yerel bağlam açısından büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğe rağmen kuruluşların hepsi tek bir kurumsal çatı altında hibe verme, yerel bağışçılığın geliştirilmesi ve yerel toplum kapsamında “köprü kurma” konularında karmaşık bir dizi rolü içerecek şekilde, aynı temel işlevlere sahiptir.

Konum

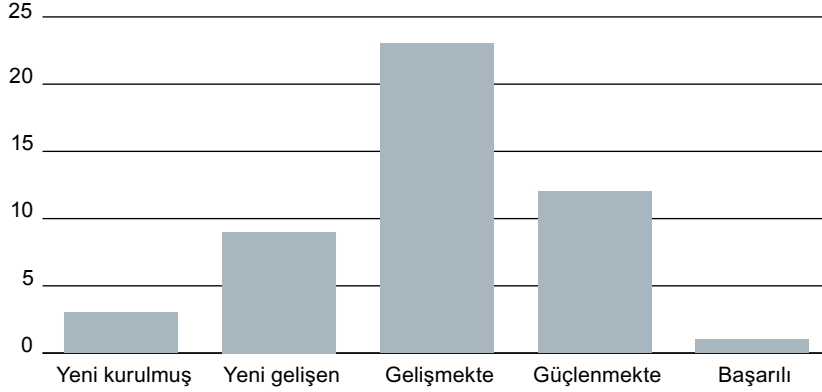
Hibe alıcıların coğrafi dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Yeni ve küçük

Bu araştırmada incelenen bağışçılar vakıflarının tamamı 1992'den sonra kurulmuş olup vakıfların ortalama yaşı dördütdür. Bu vakıfların beşte üçü beş yaşında veya daha yenidir.³

Vakıflara kendilerini hangi gelişim aşamasında gördükleri sorulmuştur. Sonuçlar grafikte sunulmuştur.

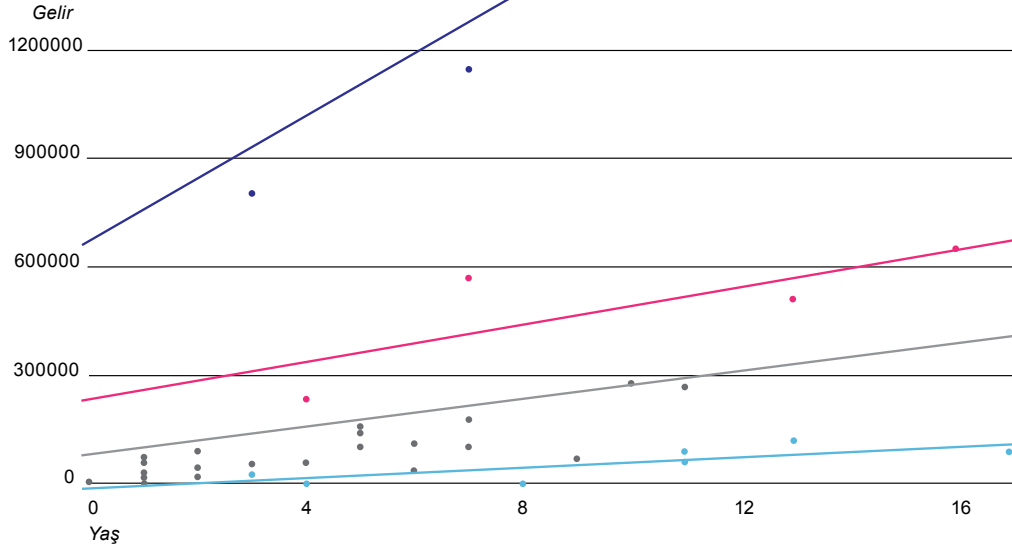
Vakıfların kendilerini erken gelişim aşamalarında gördüğü grafikte açıkça görülmektedir.

Bu vakıflar yeni olmanın yanı sıra mali açıdan da görece mütevazıdır. Yıllık geliri 750.000 - 1 milyon USD'yi aşan birkaç kuruluş haricinde, dördte üçünün geliri 155.000 USD'den düşük, yarısının geliri ise 65.000 USD'nin altındadır. Dörtte birinin geliri ise 23.000 USD'den düşüktür.

Bir kuruluşun ne kadar süredir faaliyet gösterdiğiyle gelir düzeyi arasında istatistiksel açıdan kayda değer bir ilişki bulunmamaktadır, ancak kuruluşun yaşının geliri üzerindeki etkisi önemli bir etmen değildir.

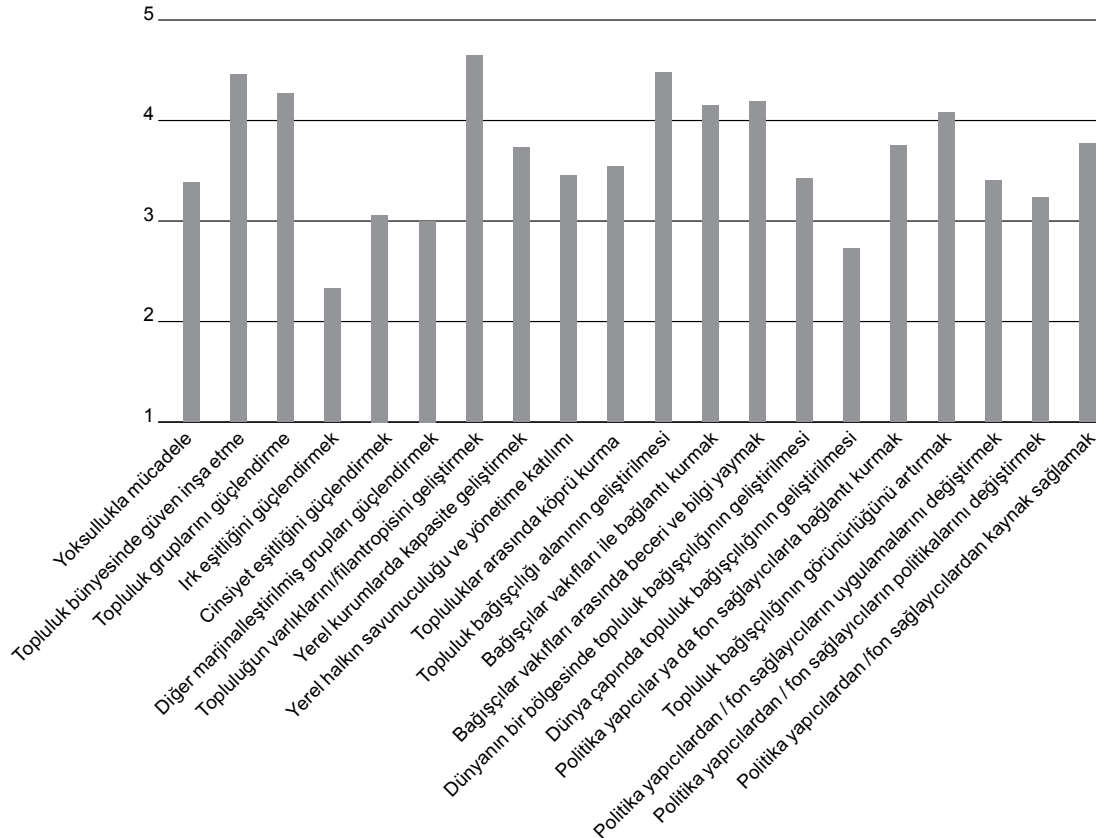
Bu durum aşağıdaki saçılım grafiğinde görülebilmektedir. Her biri bir vakfı temsil eden noktalar, bir ekseninde vakfın yaşına, diğer ekseninde ise 2009 yılındaki gelirine göre yerleştirilmiştir. Siyah çizgiyle gösterilen genel trend yavaş ve kademeli bir artış sergilemektedir. Ancak, bu kademeli artışın arkasında büyük oynamalar gizlidir. Koyu mavi çizgi yüksek ve kırmızı çizgi ortalamanın üzerinde bir gidişat sergilerken, açık mavi çizgi zaman içinde gelirlerinde çok az artış sağlayan bir gruba işaret etmektedir.

Yaş ve Gelir

Büyüklik her şey değildir; önemli olan işlevdir

Bir bağışçılar vakfının yerel toplum içinde sahip olduğu rolün, vakfın büyüklüğünden daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcılardan vakıfların rolünü değerlendirmeleri ve bu rolün ne kadar önemli olduklarını puanlamaları istenmiştir.⁴ Sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Puanlar, 1 “çok düşük” ve 5 “çok yüksek” olacak şekilde, beş puanlık bir ölçekteki ortalamalardır.

En yüksek beşte birlik puan aralığındaki (4 ve daha yüksek puan alan) öğelerin “yerel toplum” sözcüğünü içermesi, en düşük beşte birlik aralıktaki (3,25 ve altında puan alan) öğelerin ise bu sözcüğü içermemesi dikkat çekicidir. Vakıfların yerel toplum içindeki temel işlevlerinin yerel toplum içinde güven, dayanışma, varlıklar ve kapasiteyi geliştirme gibi konulara odaklandığı açıktır.

Bu bulgular kuruluşlarla yapılan görüşmelerde de doğrulanmıştır. Görüşülen kuruluşların neredeyse tümü için hibe vermek, kendilerini yerel toplumdaki diğer sivil toplum kuruluşlarından ayıran temel bir faaliyet olmasına rağmen, birçoğu temel rollerini yerel toplumların varlıklarını en üst düzeye çıkarmak olarak görmektedir.

Etkin yerel toplumlar inşa etmek

Bağışçılar vakıflarının temel ve tanımlayıcı rollerinden bir diğeri, topluluğun farklı kesimleri arasında bağlantılar kurmak, kamuoyu güvenini güçlendirmek ve yerel bağışçılık kültürünü teşvik etmektir. Görüşülen vakıf çalışanları işlerinin, “insanlar kendileri için bir şeyler yapabilir” düşüncesinden yola çıkarak, insanları kendi gelişimlerinde daha etkin olmaya teşvik etmek olarak görmektedir. Ayrıca, katılımcılardan birinin deyişiyle, “insanların hayatlarının kontrolünü ellerine almalarını sağlayarak”, yerel toplumlardaki yüksek ilgisizlik ve sivil katılım eksikliğinin üstesinden gelmeye çalıştıklarından bahsetmektedirler.

Yerel toplum girişimlerine kaynak sağlamada yerel vericiliğin rolünü vurgulayan bağışçılar vakıfları, kendilerini genellikle yerel düşünce yapılarına, özellikle de yerel toplumun her zaman alıcı tarafta olduğu algısına, oldukça radikal biçimlerde meydan okuma durumunda bulmaktadır. Bu durum, özellikle uluslararası yardımın bir bağımlılık kültürü oluşturduğu yerlerde ve devletin geleneksel olarak hükmedici veya yukarıdan aşağıya bir rol oynadığı eski Doğu Bloku ülkelerinde geçerlidir. Bazı vakıflar, yerel sahiplenme ve kendi kendine yeterlilik hissini güçlendirmek için hibe alıcıları eş finansman sağlamaya ya da bir katılımcının da ifade ettiği şekilde, “kendilerini ve birbirlerini nasıl gördüklerini” değiştirmeye teşvik etmektedir.

Birçok vakıf, etkili kurumların yerel toplum ilişkilerini ve yerel kalkınma girişimlerini güçlendirdiğini göstermekte de önemli bir rol oynadıklarını düşünmektedir. Bu işlev, kamu güveninin mevcut olmadığı veya yolsuzluklar nedeniyle zarar gördüğü bağlamlarda, kurumlara güvenin yeniden sağlanmasıyla da ilgilidir. Diğer örneklerde ise kuruluşlar yeni kurumsal yapıların uygulamaya alınmasının ve bu yapıların geleneksel kültürü tamamlayacak şekilde biçimlendirilmesinin yollarını aramaktadır. Latin Amerika'daki yerel toplumlarla çalışan bir kuruluş, yerel toplum içinde kurumsal yapıların değeri hakkındaki farkındalığı artırmak için bir bağışçılar vakfı kurmaya çalışıyordu. Orta Asya'daki bir diğer örnekte, bir bağışçılar vakfının kurumsal yapısı, geleneksel yönetim yapıları ve vericilik kültürleri kapsamında etkili bir yönetim aracı olarak görev yapmak üzere kurulmuştu.

Vakıfların çoğu belirli bir bağışçı veya çıkar grubunun etkisinden bağımsız, yerel fon sağlayıcılar olarak oynadıkları rolün önemini vurgulamaktaydı. Bu bağımsızlık algısı topluluğun farklı kesimleri arasında bağlantı kurmak ve bunları buluşturma konusunda benzersiz bir rol oynadıklarını düşünen birçok kuruluş tarafından da dile getirilmişti. Birçok kuruluş, bu ‘yerel kolaylaştırıcı’ rolünü başlangıçta kendilerinin özel

olarak seçmediğini, ancak hibe verici ya da yerel bağış toplayıcı kuruluşlar olarak kendi yerel destek gruplarını oluşturmaya başladıktan sonra bu yola girdiklerini ifade etmiştir. Topluluğun farklı kesimlerine ulaştırılan küçük hibeler, bağışçılar vakıflarının yerel kuruluş ve gruplarla güven ilişkileri geliştirebilmesini ve hem yerel ihtiyaçlar hem de yerel grupların kapasiteleri hakkında bir bilgi tabanı oluşturabilmesini sağlamıştır. Bu yaklaşım, fonların etkili ve şeffaf bir şekilde kullanılması ile birlikte, toplumun diğer kesimleri (devlet, yerel bağışçılar ve genel olarak kamuoyu) nezdindeki güvenilirliklerini artırmış ve doğal “köprü kurucu” konumlarını güçlendirmiştir. Katılımcılardan biri, kendi bağışçılar vakfını “insanların başvurduğu kuruluş” olarak tasvir etmiştir. Güney Doğu Asya’daki genç bir bağışçılar vakfı ise “zor sorunların çözüm adresi olarak biliniyoruz” demiştir.

Toplumun katılımını sağlamak

Toplumun katılımını sağlamak, incelenen tüm vakıfların çalışmalarında merkezi bir konu olarak görülmektedir. Bir katılımcının ifade ettiği gibi, “Eğer yerel toplumlar çalışmalarınıza katılım göstermiyorsa, bir bağışçılar vakfı sayılamazsınız.” Ancak, bu alanın yeni ortaya çıkması ve bağışçılar vakıflarının az sayıda olması, konuyla ilgili kamuoyunun farkındalığının düşük olması anlamına gelmektedir ve birçok kuruluş kendilerini yerel toplumlara anlatırken çok zorlandıklarını belirtmiştir. ‘Bağışçılık’ gibi kavramların yerel topluma anlatılması, özellikle terime karşı tarihsel bir güvensizliğin var olduğu yerlerde (örneğin kavramın zorunlu yardım katkıları veya ‘zorunlu gönüllülük’ gibi uygulamalarla ilişkilendirildiği eski sosyalist ülkelerde) veya yerel bağışçılık ve yardımlaşma gibi geleneklerin (defin hizmetleri sandığı ve altın günleri gibi) yoksul yerel toplumlarda önemli bir sosyal güvence ağı oluşturduğu, ancak yine de genellikle ‘kalkınma’ finansmanı olarak görülmediği yerlerde zor olabilmektedir. Hibe verme uygulaması da genellikle yeni bir şey olarak görülmekte ve daha çok büyük uluslararası sivil toplum kuruluşu (STK) programlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Bu engellere rağmen, neredeyse tüm bağışçılar vakıfları (%96’sı) gayri resmi ve marjinalleştirilmiş gruplara ulaşmak için proaktif hibe verme stratejileri, halktan bağış toplama veya gönüllülük etkinlikleri ve bağışçılar vakfının karar verme mekanizmalarına (hibe komiteleri, vb.) katılım gibi farklı katılım biçimlerini teşvik etmeye yönelik bir dizi strateji uygulamıştır. Bağışçılar vakıfları tarafından yerel toplumlara dinlemek, onlardan öğrenmek ve onların kendilerine güvenlerini arttırmak amacıyla kullanılan diğer stratejiler arasında STK forumları, Genç Banklar, halk danışma toplantıları, köy toplantıları ve yerel toplum izleme sistemleri yer almaktadır. Bazı örneklerde “yerel toplum” kavramının kendisi tartışmalı olmuştur. Bu sıkıntı özellikle bağışçılar vakıflarının hedef kitesinin daha geniş anlamda “yerel toplum” tarafından marjinalleştirilmiş gruplar olduğu ve ekonomik veya sosyal baskıların kimi yerel toplum tanımının daralmasına yol açtığı bazı durumlarda ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan tüm kuruluşlar, çalışmalarının farklı yönleri için yerel toplum katılımının önemini vurgulamıştır. Ancak bu düşünce her zaman yönetim yapılarına yansımamıştır. Vakıflardan yalnızca %57’sinde yönetim kurulu üyeleri için açık seçim süreci ve %50’sinde yönetim kurulu üyeleri için sabit görev süresi politikası mevcuttur. Bu alandaki görünür zayıflığın sebeplerinden biri örneklem grubunda yer alan örgütlerin çoğunun henüz kuruluş aşamasında olmasıdır. Bağışçılar vakfının kendini ispat etmeye çalıştığı bu kritik ve hassas başlangıç aşamasında, kavrama yeterince hâkim ve vakfa

meşruyet sağlayacak itibarlı bireylerden oluşan küçük ve (genellikle kurucunun geniş ilişki ağları içinden) seçilmiş bir kurulun desteği elzemdir. Bağışçılar vakfı faaliyetlerinin diğer yönlerine toplumun katılımı sağlandığı sürece, stratejik olarak seçilmiş bir yönetim kurulu, kuruluşun kendisi için açmaya çalıştığı alanı destekleyip koruyabilir ve bu sırada kuruluş yerel toplum genelinde farkındalık ve kabullenme yaratabilir. Başlangıç aşamasında özel olarak seçilmiş bir yönetim kuruluyla yola çıkan bazı kuruluşlar daha dengeli ve yerel toplum genelini yansıtan bir yönetim kuruluna geçiş hazırlığındadır.

Yönetim kurullarıyla ilgili olarak, bazı bağışçılar vakıflarının (genellikle uluslararası fon desteği ile) bir tür dışarıdan kolaylaştırılmış süreç yoluyla kurulmuş olması ve daha resmi bir şekilde düzenlenmiş yönetim yapılarına sahip olmakla birlikte, bu vakıfların teorik açıdan temsiliyet kapasitesine sahip olan yönetim kurullarındaki üyelerin tecrübe ve anlayış farklılıkları nedeniyle, vakfın yönünü bulmakta zorlanması dikkat çekicidir.

Bağışçılar vakıfları ve sosyal adalet

Verilerimiz bağışçılar vakıflarının hizmet götördükleri yerel toplumlarda sosyal sermaye oluşturmakta olduğunu göstermektedir ki bu durum istikrarlı bir şekilde hem yurttaş katılımını teşvik etmekte hem de yerel toplum içinde güveni arttırmaktadır.

İncelememizde bağışçılar vakıflarının sosyal adaletle ilişkili yapısal ve köklü sorunları ne ölçüde ele aldığı da araştırılmıştır. Hibe alıcılara “sosyal adalet” kavramından ne anladıkları hakkında sorular yöneltilmiş ve bu terimin yaygın olarak kullanılıp kullanılmadığı, olumsuz çağrışımları olup olmadığı ve olumsuz çağrışımlarının olması halinde bunun yerine hangi terimleri kullandıkları sorulmuştur. Ayrıca, Working Group on Philanthropy for Social Justice and Peace (Sosyal Adalet ve Barış için Filantropi Çalışma Grubu) tarafından geliştirilmiş bir metodoloji kullanılmıştır.⁵ Çalışma Grubu, “sosyal adalet” kavramının, “insan hakları” veya “yapısal dönüşüm” gibi belirli düşünce gelenekleri açısından analiz edilmediği takdirde anlamını yitirecek kadar genel bir fikir olduğunu öne sürmektedir.⁶ Bu analizden yola çıkarak, sosyal adalet için (bu etiketi kullanmadan) altı ayrı ifade türetilmiş ve katılımcılardan bu ifadelerin vakfın çalışmalarının sonuçlarıyla ne ölçüde uyduğunu beş puanlık bir ölçekte değerlendirmeleri istenmiştir.

Görüşülen kuruluşların %17,6’sı için “sosyal adalet” kavramının kullanımını sorunlu hale getiren olumsuz çağrışımların ve yorumların söz konusu olduğu açıktır. Bu algı özellikle bu kavramın, sosyal olanı (devlet kolektifleri) bireyselin karşısına koyan komünist ideolojiyle ilişkilendirildiği, eski sosyalist ülkelerde geçerlidir. Aynı zamanda, “sosyal adaletin” olumsuz çağrışımlar taşımadığı yerlerde dahi, insanların çoğunluğu (%58,8) başka bir terimi kullanmayı tercih etmiştir. Birçok katılımcı, bu terimi anlama ve kullanma konusunda bazı çevrelerde (diğer bağışçılar vakıfları ve ağları, uluslararası bağışçılar, vs.) kendini rahat hissetse de, kavramın çoğu acil ihtiyaç bakımından kullanılmak için aşırı soyut olabildiğini veya bu terimin kullanımının topluluğun farklı öğeleri arasında potansiyel olarak kutuplaştırıcı olduğunu ya da alenen politik bir kavram olarak anlaşılacağını düşünmektedir. Katılımcılardan biri bu durumu şu sözlerle özetlemiştir:

“Sosyal adalet” çalışmalarımızın temelinde yer alan önemli bir ilke olmakla birlikte bu terimi doğrudan kullanmıyoruz. Ülkemizde bu terim pek de üretken olmayan siyaset alanı ile ilişkilendiriyor ve bizim partiler üstü durmaya özen göstermemiz gerekiyor.

Dille ilgili şüpheleri bir kenara bırakıp sosyal adaletle ilgili çalışmaların özüne döndüğümüzde, katılımcılar Sosyal Adalet ve Barış için Filantropi Çalışma Grubu'nun çalışmalarından yola çıkılarak türetilen altı ifadeye genellikle yüksek puan vermiştir. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Puanlar 1'den 5 aralığındadır (1 düşük, 5 ise yüksek bir sonucu göstermektedir).

<i>Sosyal adalet ölçütü</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart sapma</i>
Kamu ve özel malların faydalarının eşit dağılımını sağlayan yapılar bulunmaktadır	3.58	1.23
Bir haklar çerçevesi kapsamında tüm insanlar güvence altındadır	3.71	1.35
Marjinal gruplar kanun kapsamında korunur	3.74	1.21
Bireyler ve gruplar kendilerini etkileyen konular hakkında söz hakkına sahiptir	4.39	0.88
Tüm kültürler kendi normlarının diğerlerinin üzerinde olmadığını farkındadır	3.58	1.2
Piyasa herkese fayda sağlayacak şekilde çalışır	3.48	0.89

En yüksek puanın “Bireyler ve gruplar kendilerini etkileyen konular hakkında söz hakkına sahiptir” ifadesinde elde edilmesi çarpıcıdır. Bu sonuç topluluğun gücünü artırmayla ilgili daha önceki bulgularımızla bağlantılıdır.

Bu altı ölçütten birinde alınan yüksek bir puanın, diğer tüm ölçütlerde de yüksek puan alınacağını öngörmemizi sağlaması ilgi çekicidir.⁷ Bu durum, bu altı öğenin arkasında tutarlı bir kavram bulunduğu anlamına gelmektedir ve insanlar bunu ister sosyal adalet, ister başka bir şekilde adlandırın, bu kavramın sosyal adalet düşüncesi ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bundan sonraki analizler, bu örneklem grubundaki bağışçılar vakıfları arasında iki temel kavramın öne çıktığına işaret etmektedir. Birinci grup güvenliği, hakları, hukuku, katılımı ve hoşgörüyü vurgularken, ikinci grup eşit fayda ve piyasanın herkes için çalışmasını sağlayan yapıları vurgulamaktadır. Bu grupların ilki öncelikle sosyal etmenlerle, ikinci grup ise ekonomik etmenlerle ilgileniyor görünmektedir.⁸

Bir kalkınma aracı olarak küçük hibeler

Küçük hibeler, bağışçılar vakıflarının, özel ve kurumsal sektörlerde STK'lar ve diğer yerel toplum tabanlı gruplar nezdinde açık ve şeffaf bir biçimde görünürlük sağlamasının yollarından biridir. Hibeler genellikle kapasite geliştirme, yerel toplum liderliğini güçlendirme vb. bir dizi diğer faaliyetle kol kola ilerlemektedir ve kendi içinde bir amaç olmaktan çok amaca giden yolda birer araç olarak kullanılmaktadır.

Kuruluşların birçoğunun hibe vermek için kullanabileceği kaynakları kısıtlıdır ve bu nedenle sundukları hibeler küçüktür. Hibeler en küçükten en büyüğe doğru sıralandığında ortalama değer 350 ila 2.500 USD aralığında olduğu görülmektedir. Yüzde 25'lik dilim 110 ila 1.000 USD aralığındayken, yüzde 75'lik dilim 700 ila 12.850 USD aralığındadır.

Ancak bu durum her zaman bir dezavantaj olmamıştır. Bağışçılar vakıflarının desteklediği küçük grupların birçoğu daha önce hiçbir hibe fonundan faydalanmamıştır ve daha büyük tutarları özümsemekte zorlanacaktır. Küçük hibelere başvuru ve bu hibeleri yönetme sürecinin kendisi bile birçok yerel toplum örgütü için gelişimsel bir süreç olmuştur. Küçük hibeler, ticari işlem maliyetleri daha yüksek olmasına rağmen uzun vadeli yatırımlar olarak görülebilir. Bir katılımcı, sağladıkları küçük hibelerin bazı gayri resmi grupların faaliyetlerini bağışçılar vakfından yardım almadan doğrudan kendi kaynaklarını yaratabilecek düzeyde resmileştirmesine fırsat verdiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise küçük hibelerin, projelerin yerel düzeyde sahiplenilmesindeki güçlendirici etkilerini ve kısıtsız fonların önemini vurgulamıştır. Bir katılımcının sözleriyle, "Ancak fonları aldıktan sonra ne yapmak istediklerinin farkına varıyorlar."

Benzer şekilde, bir dizi diğer kapasite geliştirme desteğinin yanı sıra, basit ve erişilebilir raporlama koşullarıyla sağlanan küçük hibelerin kullanılması, hibe alıcı ortaklarla yalnızca parasal olmakla kalmayan, daha yatay ve daha az hiyerarşik ilişkiler geliştirilmesini de mümkün kılmaktadır. Bir katılımcı, kuruluşunun hizmet götürdüğü gruplar için erişilebilirliğini ve yakınlığını vakfın kimliğinin tanımlayıcı bir özelliği olarak gördüğünü ve kendilerinin "korkulacak" bağışçılar olmadıklarını belirtmiştir. Küçük hibeler ayrıca, insanlar ve daha ana akım kalkınma türleri arasındaki kopukluğu ortadan kaldıran bir köprü olarak da etkili bir stratejidir. Birçok katılımcı bir üst düzeydeki profesyonel STK'lar tarafından uygulanan büyük projelerin genelde yerel toplumlara soyut ve uzak görüldüğünü açıklamıştır.

Fon sağlama ve kaynak geliştirme

Örnekleme grubu genelinde fon kaynakları önemli ölçüde değişkenlik gösterse de, hepsi belirli bir düzeyde yerel bir bağışçı tabanı geliştirme amacını gütmektedir. Yelpazenin bir ucunda yer alan, uluslararası bağışçılar tarafından kurulduğu gibi hâlâ bunlar tarafından fonlanmakta olan ve profesyonelce yönetilen bir kuruluşlar kümesi, hem uzun vadede mali sürdürülebilirliklerini garantiye alma (özellikle de uluslararası bağışçılar çıkış stratejilerini tartışmaya başlamışken) hem de yerel sahiplenme duygusunu güçlendirme stratejisi olarak bir yerel bağışçı ağı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Diğer uçta yer alan ve tamamen yerel katkılarla kurulmuş (ve Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu'nun ilk ve tek uluslararası destekçisi olduğu) taban girişimleri ise daha gayri resmi bir biçimde

yönetilmekte ve sınırlı kaynaklarını önemli ihtiyaçlarla dengeleme zorluğuyla mücadele etmektedir. Çoğu bağışçılar vakfı ise “orta” grupta yer almaktadır ve hem yerel hem de uluslararası destek çekmekte başarılı olmuştur.

Aşağıdaki tabloda farklı fon desteği türlerinin önemi gösterilmektedir. Uluslararası kaynaklar; ulusal veya yerel hükümet kaynakları; kurumsal, bireysel ve diğer kaynaklar ortaya konmakta ve bunlar, çalışmada yer alan 39 kuruluş için, her bir bağış türünün bütçedeki payıyla ilişkilendirilmektedir.

Farklı bağış türlerinin vakfın bütçesindeki payı

Bağış kaynağı	Yok	%1–2%4	%25–%49	%50–%74	%75 e daha fazla
Uluslararası	8	6	11	6	8
Ulusal veya yerel yönetim	18	15	0	4	2
Şirket	10	18	7	2	2
Bireysel	5	28	3	2	1
Diğer	21	14	1	3	0

Not: Tablodaki sayılar bu kategoriye giren kuruluşların sayısıdır. Örneklem sayısı = 39

Yerel düzeyde para toplamak söz konusu olduğunda, büyüklüğünden ve bağlamından bağımsız olarak tüm kuruluşlar benzer zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun nedenlerinden biri bağışçılar vakfı kavramının hem amaçları, hem de işlevleri açısından yeni olmasıdır. Hibe vermenin pek yaygın bir uygulama olarak yerleşmemesine benzer bir şekilde, anavarlık oluşturmayı amaçlayan bağışçılar vakıfları da bu kavramı açıklamakta zorlanmıştır. Toplumun değişen ihtiyaçlarına karşılık vermek için kullanılacak bir kaynak olarak anavarlık, bağışçılar vakıflarına uzun vadeli sürdürülebilirlik ve bağımsızlık sağlayabilir. Ancak yerel bağışçılar, bağışın yatırıma çevrilip yalnızca faizinden elde edilen küçük bir yüzdesinin harcandığı anavarlığa katkıda bulunmaya ikna etmek birçok vakıf için zorlu bir görev olmuştur. Güney Afrika’dan bir katılımcının ifade ettiği gibi, insanların tepkisi genellikle, “Yoksulluk hala mevcutken neden vakıflar için anavarlık oluşturuyoruz?” şeklinde olmuştur.

Kuruluşların yarısından biraz azı bir anavarlık oluşturmuştur (49 kuruluştan 22’si). Anavarlıklar genelde küçüktür. Ortalama değer 32.500 USD, dörtte birlik dilimler arasındaki aralık 13.750 ila 107.000 USD ve en büyük fon 927.000 USD’dir.

Yerel bağışçılık ve fon toplamayla ilgili davranışların ve varsayımların şekillenmesinde söz konusu ülkenin geçmişi de etkili olmaktadır. Örneğin, temel ihtiyaçlar için en önemli kaynak olarak devlete veya uluslararası kalkınma yardımlarına tarihsel bir bağımlılığın söz konusu olduğu yerlerde, kurumsal bağışçılık kavramını bir kişisel eylem alanı olarak benimsetmek daha da zordur. Doğu Afrika’daki genç bir bağışçılar vakfının yöneticisi, yerel toplum üyelerinin düğünler veya cenazeler gibi bazı olaylarda katkıda bulunmaya alışkın olduğunu, ancak savunmasız çocuklar gibi bir sorun için katkıda bulunmaları istendiğinde, bunu devletin görevi olarak gördüklerini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı, yabancı yardımlara büyük ölçüde bel bağlanan ve “kendini hep alıcı konumunda görmeye alışmış ve kendi kaynaklarının değerini bilmeyen” yerel toplumlarda, düşünce yapılarını dönüştürmenin zorluğundan bahsetmiştir. Ancak tarih, kültür ve din olguları

daha olumlu bağışçılık deneyimleri sunmaktadır ve birçok bağışçılar vakfı yerel düzeyde bağış vermeyi teşvik etmek için bu olgulardan yararlanmaya veya bu olguları uyandırmaya çalışmaktadır. Örneğin Güney Doğu Asya'da yeni gelişen bir bağışçılar vakfı, insanların "kısmen özgecilikten, kısmen de Budizm felsefesi kapsamında "iyilik" aldıkları için gönüllü olduğunu" anlatmıştır.

Güven (veya güvensizlik) meselesi, yerel bağışçı ağlarının geliştirilmesinin önünde yatan diğer bir önemli engeldir. Birçok bağışçılar vakfı yerel para toplama çalışmaları sırasında, öncelikle niyetleriyle ilgili şüphelerin üstesinden gelmek için çabalamıştır. Ayrıca, eski komünist devletlerde, geçmiş kurumsal bağışçılık deneyimleri, bunları yeniden canlandırma çabalarının arkasındaki niyetlerle ilgili olarak kamuoyunda şüpheciliğe yol açmaktadır. Benzer şekilde, yolsuzluğun yaygın olduğu yerlerde de tüm kuruluşları şeffaf olmayan, yalnızca kendi amaçlarına hizmet eden ve suiistimale açık yerler olarak gören bir güvensizlik yaygındır.

Belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, kurumsallaşmış bağışçılığa aşina olunmayan yerlerde, birçok potansiyel yerel bağışçı (yardım etmeye niyeti olsa dahi) masraflı bir aracı olarak gördükleri bu tür kuruluşlar yerine doğrudan bağışta bulunmayı tercih etmektedir. Doğu Avrupa'daki bir bağışçılar vakfının açıkladığı gibi, "insanlar profesyonel bir örgütlenmeye neden gerek duyulduğunu anlayamıyor ve idari masraflar için para vermekten nefret ediyorlar." Birçok örnekte bağışçılar vakıfları kendilerini bir çıkmazda bulmuştur. Potansiyel bağışçıların paralarının nereye gittiğini tüm detaylarıyla bilmek istediği ve bağışçılar vakıflarının da bu bağışlar olmadan bu yaklaşımın etkililiğini gözler önüne serebilecek somut ve görünür yerel toplum projelerine hibe vermekte zorlandığı bir durumda, hibe vermek için para toplamak zor olmuştur. "İkinci düzey" (yani projelerden doğrudan faydalananların bir adım ötesindeki) bu kuruluşlar için bir projenin başarısıyla doğrudan ilişkilerini sergilemek de zaman zaman güç olmuştur. Ancak birçok vakıf, çeşitlilik sergileyen bir bağışçı ağının geliştirilmesinin yolunu açabilecek güvene dayalı ilişkiler kurmanın zaman alacağını kavramış ve hedefler arasında köprü kuracak (örneğin, önce insanların bağışçılar vakfının faaliyetlerine gönüllü olarak katkıda bulunmalarını sağlama veya potansiyel bağışçılara önceden seçilmiş projeleri sunma gibi) ara stratejiler geliştirmiştir. Bazıları ise bunu, toplum nezdinde yavaş yavaş farkındalık ve güven oluşturma ve örnek teşkil ederek liderlik etme meselesi olarak görmüştür. Bir vakıf yöneticisi, ilk iki yıl süresince kendisinin de gönüllü olarak çalıştığını ve insanları niyetinin şüpheli olmadığına ikna etmekte bunun faydalı olduğunu anlatmıştır. Bir diğer katılımcının sözleriyle: "İnsanların tutumlarını değiştirmeye başlamak için bazen itirmek gerekiyor... Güven çok önemli ve ancak sözünüzde durursanız kurulabiliyor."

Azınlık gruplarıyla çalışan bağışçılar vakıfları için yerel toplum genelinden yerel bağış toplamak özellikle zor olmuştur. Örneğin Doğu ve Orta Avrupa'da, para toplamanın çok zor olduğu meselelerden biri Romanlardır. Diğer bir "zor" mesele de yasadışı göçmenlerdir. Bazı bölgelerde ise "görünmez" yerel toplumlarla (özellikle yerli etnik halklar) çalışan bağışçılar vakıfları, yerel bağışçılara yaklaşırken benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu tür durumlarda, bağışçılar vakıfları genellikle uluslararası (ve bazen diaspora) kaynaklarının varlığına bel bağlamıştır.

Birçok bağışçılar vakfı için en olası erken destek biçimi, kendilerini idari yüklerden kurtaracak ve ayırdıkları fonların daha etkili kullanılmasını sağlayacak bir bağışçılar vakfıyla çalışmaya ikna edilebildikleri takdirde, yerel işletmeler olmuştur. Bireylerden bağış toplamak birçok bağlamda zor olduysa da, görüşülen katılımcıların birçoğu topluluğun vakfı gerçek anlamda sahiplenmesi için bu tür desteklerin önemini

vurgulamıştır. Bir katılımcıya göre toplumsal bağışçılık, “şık mücevherlerin” sergilendiği “bir butik” olarak değil, “süpermarketten alınabilen bir tüketim malı olarak” görülmelidir.

Sonuçlar

Çalışmamız, daha fazla sorgulanıp geliştirilebilecek bazı umut verici doğrultular ortaya koymuştur. Bunları zaman içinde sinanacak öneriler olarak burada sıralıyoruz.

- 1** Bağışçılar vakıfları, uluslararası kalkınma yapbozunun eksik kalan parçası olabilir. Yardımın toplumun hedeflenen kesimlerine ulaştırılmasıyla ilgili büyüyen bir tartışma söz konusudur. Uluslararası ajanslardan elde edilen paralar elitlerin eline geçmekte ve tabana ulaşmamaktadır. Bağışçılar vakıfları hem gerçekten ihtiyaç duyan kesimlere ulaşmak için bir mekanizma, hem de yerel liderlik, sahiplenme ve hesap verebilirlik sağlamaktadır.
- 2** Bağışçılar vakıfları, en önemli kaygılarından birini gidermek amacıyla “güven” duygusu inşa etmektedir. Bu, yoksullukla mücadelede hayati bir bileşendir. Birbirlerine yabancılaşmış ve kurumlarına güvenmeyen insanların, yerel toplumlarındaki yoksullukla mücadele edebilmesi pek muhtemel değildir. Yerel toplumlar içinde tavır ve davranışların rolü giderek daha iyi anlaşılmakta ve başarılı kalkınma için “yerel toplum bakış açısı” fikrinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.
- 3** Yerel paranın özel bir değeri vardır. Tutarlar düşük olsa da, yerel halkın kendi sorunlarının çözümü için kendi kaynaklarından katkıda bulunması önemlidir. Yerel toplumun kalkınması için paradan çok daha fazlası gerekir ve çok küçük tutarlar bile son derece değerlidir.
- 4** Son olarak, küçük hibeler verip taban örgütleriyle ilişkiler kuran bağışçılar vakıfları, yoksullar dâhil olmak üzere yerel halkın sesini duyurmasında rol oynayabilir. Bu örneklem grubundaki bağışçılar vakıflarının çoğu “sosyal adalet” dilini kullanmaktan hoşnutsuzluk duysa da, en büyük emelleri “bireylerin ve grupların kendilerini etkileyen konular hakkında söz hakkına sahip olmasını” sağlamaktır.

Bir sonraki adım

Bunun kısa ve kısıtlı bir çalışma olduğunun farkındayız. Bu araştırmaya elimizdeki örneklem grubundaki hibe alıcıların bundan sonra kaydedeceği ilerlemeyi takip edip bunlar hakkındaki anlayışımızı derinleştirerek ve yeni vakıfları da çalışmaya dâhil ederek devam etmeyi planlıyoruz.

Ayrıca herkesi bu tartışmaya katılmaya çağırıyor ve sizi bu rapor hakkındaki yorumlarınızı Jenny Hodgson'a (jenny@globalfundcf.org adresine) göndermeye davet ediyoruz.

1 2000 ile 2008 yılları arasında hazırlanan beş adet *Bağışçılar Vakıfları Küresel Durum Raporu* içinde bildirilen beş veri noktasına dayanan trend analizi (www.wingsweb.org).

2 Bir kuruluş, farklı projeler için iki teklifte bulunmaya davet edilmiştir ve bunun sonucunda 49 kuruluştan 50 proje başvurusu yapılmıştır.

3 Kuzey Amerika ve Batı Avrupa dışında kurulan ilk bağışçılar vakıfları, 1990'lı yılların ortalarında Doğu Avrupa, Meksika ve Güney Amerika'da kurulmuştur.

4 Seçilen göstergeler Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu'nu çalışmalarının özetleyen bir değerlendirmeden elde edilmiştir (2006–8). Göstergeler sosyal sermaye yazını ve Dünya Bankası'nın kalkınma projeleri değerlendirmeleri gibi çeşitli kaynaklardan seçilmiştir. Üç temel gösterge türü mevcuttur ve bunların her biri Bağışçılar Vakıfları Küresel Fonu hedeflerinden birine karşılık gelmektedir. İlk gösterge türü belirli yerelliklerdeki etkiyi ölçmektedir. İkinci gösterge türü yerel bağışçılık alanının bölgesel ya da küresel temelde geliştirilmesini ölçmektedir. Üçüncüsü gösterge türü ise politika yapıcılar ve kaynak sahiplerinin politika ve uygulamaları üzerindeki etkiyi ölçmektedir.

5 Sosyal Adalet ve Barış için Filantropi Çalışma Grubu 2007 yılında, o sıralar Ford Vakfı'nda Filantropi için Kıdemli Program Yöneticisi olarak çalışan Christopher Harris tarafından sosyal adalet ve barış için filantropinin anlamı hakkında düşünmek ve fikir birliği oluşturmak, çalışmalarımızın etkisini daha etkili bir biçimde değerlendirmek için gereken yeni ve mevcut araçları belirlemek ve filantropi vakıflarının adalet için yapısal dönüşümü teşvik eden çalışmalara verdikleri desteğin büyüdüğünü ve geliştiğini görmek isteyen bireyler ağını derinleştirmek ve genişletmek amacıyla toplanmıştır. Bkz. <http://p-sj.org/node/68>.

6 Ruesga, G.A. ve Punttenney, D. (Mart 2010). Social Justice Philanthropy: An Initial Framework for Positioning this Work. (Sosyal Adalet Filantropisi: Bu Çalışmayı Konumlandırmak için bir Başlangıç Çerçevesi). Sosyal Adalet ve Barış için Filantropi Çalışma Grubu

7 Chronbach Alfa = 0,73

8 Bu bulgular, varimax faktör rotasyonu yöntemini kullanan birincil bileşenler analizine dayanmaktadır. Rakamlar küçük olmasına rağmen sonuçlar nettir ve iki etmen varyansın üçte ikisini açıklamaktadır.

www.globalfundcf.org

December 2013